

Γεωγραφίες

Αρ. 18 (2011)

Γεωγραφίες, Τεύχος 18, 2011

Ο ΓΑΛΛΟΣ ΓΕΩΓΡΑΦΟΣ EMILE KOLODNY ΚΑΙ Η ΝΗΣΙΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ

-

Μ Ι Κ Ρ Ο Α Φ Ι Ε Ρ Ω Μ Α

Ο ΓΑΛΛΟΣ ΓΕΩΓΡΑΦΟΣ EMILE KOLODNY ΚΑΙ Η ΝΗΣΙΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ

Με ιδιαίτερη χαρά οι *Γεωγραφίες* φιλοξενούν σε αυτό το τεύχος ένα αυτοβιογραφικό κείμενο του Emile Kolodny για την Αμοργό. Ο κ. Kolodny ανήκει στην ομάδα των προικισμένων, νέων τότε, γάλλων γεωγράφων που ήλθαν στην προδικτατορική Ελλάδα για να πραγματοποιήσουν έρευνες για τις διατριβές τους. Η μετάφραση από τα γαλλικά όπως και η σύνταξη του σύντομου βιογραφικού του έγιναν από τη συνάδελφο Θεοδοσία Ανθοπούλου την οποία το περιοδικό ευχαριστεί θερμά.

Γεννημένος στο Παρίσι το 1932, με βασικές πανεπιστημιακές σπουδές Γεωγραφίας και Ιστορίας (B.A., Εβραϊκό Πανεπιστήμιο της Ιερουσαλήμ, 1959), ο Emile Kolodny είναι διδάκτωρ Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου Paris I-Sorbonne (Doctorat d'Université, 1961) και στη συνέχεια διδάκτωρ Γραμμάτων και Επιστημών του Ανθρώπου του Πανεπιστημίου Aix-en-Provence (Doctorat d'Etat, 1973). Σήμερα είναι Επίτιμος Διευθυντής Έρευνας του Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS) της Γαλλίας.

Εισερχόμενος το 1964 στο CNRS, αφιέρωσε το κύριο μέρος των ερευνών του στην ανθρωπογεωγραφία των νησιών της Μεσογείου και της Ελλάδας: οι πληθυσμοί και η χωρική κατανομή τους, οι εθνοτικές και θρησκευτικές ομάδες, οι νησιωτικές πόλεις και οι μεταναστευτικές κινήσεις. Οι έρευνές του εστίασαν στην Κορσική, την Κρήτη και την Κύπρο, τα νησιά του Αιγαίου και του Ιονίου, τα νησιά της Αδριατικής. Σημαντικό, επίσης, κομμάτι της δουλειάς του Emile Kolodny για τη γεωγραφία του ελληνικού πληθυσμού και τη μεσογειακή μετανάστευση αποτελεί η έρευνα για τις μεταναστευτικές κινήσεις του εργατικού δυναμικού από την Ελλάδα και τις χώρες της Ανατολικής Μεσογείου προς την Ομοσπονδιακή Γερμανία (CNRS, 1976-1980).

Η πρώτη επαφή του Emile Kolodny με το νησί της Αμοργού έγινε το 1966, από όπου και ξεκίνησε τη μακρά του έρευνα για τον πληθυσμό των ελληνικών νησιών, η οποία ολοκληρώθηκε σε μια πρώτη φάση με την υποστήριξη του Doctorat d'Etat, το 1973. Στη δύσκολη αυτή περίοδο της δικτατορίας, όπου η συλλογή κοινωνικοδημογραφικών στοιχείων (στοιχεία δημοτολογίου, κινήσεις πληθυσμού, κ.λπ.) μπορούσε να θεωρηθεί «ύποπτη» ενώ η πρόσβαση σε αρχειακές πηγές δεν ήταν εύκολη υπόθεση για έναν κοινωνικό επιστήμονα-γεωγράφο, το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, στο πλαίσιο συνεργασίας με το CNRS, του παρείχε τα απαραίτητα «γράμματα συστάσεως» προκειμένου να συλλέξει το απαραίτητο ερευνητικό του υλικό. Το τρίτομο έργο του *Ο πληθυσμός των νησιών της Ελλάδας. Δοκίμιο νησιωτικής γεωγραφίας στην ανατολική Μεσόγειο*, που εκδόθηκε το 1974, αποτελεί μέχρι σήμερα πολύτιμη συνεισφορά για τη γνώση και κατανόηση του με-

σογειακού κόσμου και του νησιωτικού χαρακτήρα ως μια ιδιαίτερη γεωγραφική, κοινωνικοπολιτισμική, οικονομική και γεωπολιτική συνθήκη στην Ελλάδα.

Στην Αμοργό επανήλθε στο τέλος της δεκαετίας του 1980, στο πλαίσιο του προγράμματος «Grèce Revisitée», με τη συνεργασία ΕΚΚΕ-CNRS. Τα αποτελέσματα της ερευνητικής αυτής δουλειάς δημοσίευσε, το 1992, στο βιβλίο του *Ένα Κυκλαδίτικο χωριό: Χώρα Αμοργού (Un village cycladien: Chora d'Amorgos*, Publications de l'Université de Provence: Aix en Provence).

Μέλος του Ινστιτούτου Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου της Provence, της ερευνητικής μονάδας TELEMME του Πανεπιστημίου του Aix-en-Provence και του επιστημονικού συμβουλίου του περιοδικού *Méditerranée*, πήρε τη σύνταξη του το 1997. Ο Emile Kolodny δημοσίευσε πλήθος άρθρων σε διεθνή και ελληνικά επιστημονικά περιοδικά και κεφάλαια σε συλλογικούς τόμους. Μεταξύ των βιβλίων που εξέδωσε ξεχωρίζουμε:

La géographie urbaine de la Corse (Thèse d'Université), Παρίσι: SEDES, 1962, 334 σελίδες, 46 χάρτες και γραφικά, 11 σχέδια.

La population des îles de la Grèce - Essai de géographie insulaire en Méditerranée orientale (Thèse d'Etat), Αιξ-αν-Προβάνς: EDISUD, 1974, τρεις τόμοι (2 τόμοι κείμενο, 829 σελίδες και Άτλας, 140 σελίδες)

Samothrace sur Neckar – Des migrants grecs dans l'agglomération de Stuttgart. Aix en Provence, Institut de Recherches Méditerranéennes – Centre d'Etudes de Géographie Méditerranéenne-CEGM, 1982, 175 σελίδες, 3 χάρτες.

Un village cycladien : Chora d'Amorgos, Αιξ-αν-Προβάνς: Publications de l'Université de Provence, 1992, 269 σελίδες, 18 χάρτες, γραφικά και σχέδια.

Iles et populations en Méditerranée orientale, Κωνσταντινούπολη: Les Editions Isis– Analecta Isisiana LXXIX, 2004, 342 σελίδες. Συλλογή 15 άρθρων (1966-2003).

Εκδόσεις από το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

«Constitution et évolution démographique d'un isolat en montagne: le bassin du Lassithi en Crète», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* 1(1969): 51-63.

Η Σαμοθράκη στις όχθες του Νεκάρ. Έλληνες μετανάστες στη Στουτγάρδη, Αθήνα: ΕΚΚΕ, 1985, 149 σελίδες.

«Νεοκαισάρεια (Πιερίας): παράδειγμα μαζικής μετανάστευσης από ένα χωριό της δυτικής Μακεδονίας προς την Ομοσπονδιακή Γερμανία», στο Δαμιανάκος, Σ. (επιμ.), *Διαδικασίες Κοινωνικού Μετασχηματισμού στην Ελλάδα*, Αθήνα: ΕΚΚΕ, 1987: 45-74.

«Premiers éléments d'une enquête à Amorgos (Cyclades)», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών* 74A(1990), ειδικό τεύχος: 107-124.

ΜΙΑ ΤΑΡΑΧΩΔΗΣ ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΣΤΗΝ ΑΜΟΡΓΟ

Emile Kolodny

Πριν από σαράντα χρόνια, στις 22 Απριλίου 1966, ανακάλυπτα –σχεδόν κατά Πτύχη– το νησί της Αμοργού. Αυτή η πρώτη διαμονή σε ένα μακρινό νησί των Κυκλάδων μου άνοιξε το δρόμο για μια πρωτότυπη αντίληψη της ελληνικής νησιωτικότητας και τον προσανατολισμό των μετέπειτα ερευνών μου σε αυτό το θέμα.

Την εποχή εκείνη, ξεκινούσα ένα διδακτορικό στη γεωγραφία σχετικά με «τον πληθυσμό των νησιών της Ελλάδας». Ήταν η δεύτερη αποστολή μου με το CNRS σε αυτή τη χώρα. Η πρώτη, την προηγούμενη χρονιά, με οδήγησε στην Αθήνα, όπου πλέον της διαμονής μου αντέγραφα απογραφές και διάφορες στατιστικές. Έχοντας ήδη διασχίσει την Κρήτη, επισκέφθηκα τα γειτονικά νησιά των Αθηνών: τον Αργοσαρωνικό, την Εύβοια και τις Βόρειες Σποράδες. Κατόπιν τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου: Σάμο, Χίο, Λέσβο και Λήμνο.

Επρόκειτο πιο πολύ για ένα είδος «μορφωτικού τουρισμού» παρά για πραγματική έρευνα πεδίου, μια πρώτη επαφή με τον κόσμο των νησιών. Και, συγκεκριμένα, επρόκειτο για πολλαπλές διαδρομές με τα πόδια και το λεωφορείο, παρατήρηση του πεδίου σε συνδυασμό με θέαση των τοπίων, της κατοικίας και των ανθρώπων και με τη συγκέντρωση βασικών τεκμηρίων από φορείς. Έχοντας στοιχειώδη μόνο γνώση των μοντέρνων ελληνικών, οι επαφές μου με τον κόσμο παρέμεναν εξαιρετικά περιορισμένες. Έπρεπε απαραίτητα να καταγράψω αναγνώσματα και διαθέσιμες στατιστικές, να σημειώσω τα στοιχεία που ανίχνευσα και τις ταξιδιωτικές εντυπώσεις και να αναβάλλω για αργότερα τις έρευνες εμπάθυνσης.

Με την επιστροφή μου στο Aix ξεκίνησα σοβαρά τη μελέτη των ελληνικών με πανεπιστημιακά μαθήματα μαζί με τη συστηματική εκμάθηση της μεθόδου Assimil, ιδιαίτερα χρήσιμη για την καθημερινή ζωή. Από την άλλη, ο καθηγητής Octave Merlier μου έδωσε ευγενικά μια σειρά δωρεάν ιδιαίτερα μαθήματα. Τόσο καλά ώστε, κατά την αποστολή της άνοιξης του 1966, ήμουν σχεδόν ικανός να φέρω σε πέρας μια βασική συνομιλία και να θέτω ακριβείς ερωτήσεις. Και, επίσης, να κατανοήσω αυτό που λεγόταν τριγύρω μου στο δρόμο, στη γέφυρα των караβιών και στις ταβέρνες. Η στιγμή να προσεγγίσω τα νησιά είχε φθάσει.

Όλα –ή σχεδόν όλα– ήταν έτοιμα για έναν αυθεντικό απόπλου για τα Κύθηρα. Κατεβαίνω την Τετάρτη 20 Απριλίου στον Πειραιά, όπου μαθαίνω ότι το *Κεφαλληνία* που εξυπηρετεί τις ακτές της Πελοποννήσου μέχρι το νησί της Αφροδίτης μόλις τυλίχθηκε στις φλόγες στον όρμο της Σαλαμίνας. Θλιβερή μοίρα αυτών των σαπιοκάραβων του ελληνικού εμπορικού στόλου που επιτρέπει καμιά φορά στον εφοπλιστή να εισπράξει τις αποζημιώσεις της καταστροφής.

Αγοράζω, κατά συνέπεια, ένα εισιτήριο για την επόμενη με προορισμό τη Φολέγανδρο, νησί εξορίας των αντιφρονούντων της δικτατορίας του Μεταξά μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Νωρίς το πρωί επιβιβάζομαι στο *Λήμνος*, παλιό αγγλικό πλοίο που χρησιμοποιήθηκε για την εξυπηρέτηση των *άγονων γραμμών* (lignes stériles) του Αιγαίου, επιδοτούμενων από το κράτος. Είναι το συλλογικό

μέσο για τα χαμένα νησιά που εξυπηρετεί εβδομαδιαία τις Κυκλάδες, όταν ο καιρός το επιτρέπει.

Το μοτέρ του πλοίου παθαίνει βλάβη με το που βγαίνει από το λιμάνι. Με ρυθμό χελώνας το *Λήμνος* ξαναβρίσκει με δυσκολία τον δρόμο του προς την Ερμούπολη-Σύρα. Μετά ακολουθούν οι νυκτερινές σκάλες στην Πάρο, Νάξο και Ίο. Η θάλασσα γίνεται πραγματικά κακή και το πλοίο αποφεύγει τη Σίκινο και τη Φολέγανδρο.

Ευπνώ την αυγή: βρισκόμαστε στη Σαντορίνη! Μου προτείνουν να κατέβω, να ξαναγυρίσω στην Ίο για να περιμένω ένα υποτιθέμενο καΐκι. Αρνούμαι την ευγενική πρόταση και επιμένω να συνεχίσω την πορεία. Οι τρεις άλλοι ταξιδιώτες για την Φολέγανδρο –ο γιατρός, ένας αξιωματικός της χωροφυλακής και ο τηλεγραφήτης– επιλέγουν χωρίς ενδοιασμούς επιστροφή στη Νάξο.

Το *Λήμνος* επιχειρεί μια ταραχώδη έξοδο από τον όρμο της Σαντορίνης. Ρίχνει στη συνέχεια άγκυρα στα ανοικτά της Ανάφης. Μια μικροσκοπική βάρκα που ταλαντεύεται από τα κύματα μεταφέρει κάποιους ταξιδιώτες, όπως και τον ταχυδρόμο (tachydromos: ιδιωτικός ταχυδρόμος των νησιών), περικυκλωμένο από πολλά καλάθια. Όπως στα περισσότερα Κυκλαδονήσια εκείνη την εποχή, το πλοίο δεν πλευρίζει την αποβάθρα. Ξαναφεύγουμε στη συνέχεια για Ηρακλεία, Σχοινούσα και Κουφονήσι, όπου αναπαράγονται οι ίδιες σκηνές επικίνδυνων μεταφορτώσεων.

Είμαστε Παρασκευή απόγευμα: έχω ήδη χάσει μια ημέρα στον Πειραιά και θαλασσοπορούμε εδώ και τριάντα κάτι ώρες. Βρισκόμαστε στο μέσον του πουθενά και πάντα εξίσου μακριά από τα Κύθηρα και τη Φολέγανδρο. Η θάλασσα ηρέμησε, το καράβι πλησιάζει ένα ορεινό και άγονο νησί. Μπαίνουμε στον μικρό όρμο των Καταπόλων, ναυτικό κέντρο της Αμοργού. Εκτιμώ ότι είναι καιρός να εγκαταλείψω το *Λήμνος* και τον επικίνδυνο περίπλου του. Κατεβαίνω στη βάρκα, πληρώνω τον οβολό μου στον βαρκάρη και ξαναβρίσκω επιτέλους την αποβάθρα. Παίρνουμε θέση στη Βόλγα του Βαγγέλη που ξεκινά σκαρφαλώνοντας για τη Χώρα, κύριο χωριό της Αμοργού, χρησιμοποιώντας έναν μη ασφαλοστρωμένο δρόμο, πρόσφατα ανοιγμένο.

Φιλοξενούμαι στις Γεωργιάς, σε ένα εξωραϊσμένο υπόστεγο με διάσπαρτα κρεβάτια στο χώμα. Εκεί βρίσκω μια λάμπα πετρελαίου και ένα μικροσκοπικό δοχείο νερού για το πρωινό πλύσιμο. Στη συνέχεια, για πρώτη φορά ανεβαίνω το *Πλατύστενο*, το λιθόστρωτο μονοπάτι που ελίσσεται μέχρι την κορυφή του χωριού *Κάστρο*. Γνωρίστηκα με τον Μάρκο, τον κουρέα μπροστά στο μικρομάγαζό του που βλέπει στη *Λόζα*, απέναντι από την εκκλησία. Το βράδυ, δείπνησα λιτά στον Δημήτρη το Γιαννακό, τον επονομαζόμενο «Πάρβα». Το άνοιγμα του δρόμου στέρησε από τον αγωγιάτη (agoyate: μουλαράς) τον επιούσιο. Μόλις άνοιξε το καπηλειό του. Μια που η πελατεία είναι σπάνια, έχουμε όλον τον καιρό για κουβέντα. Μου διηγείται τη ζωή του ως αγωγιάτης, τον άνθρωπο και τα ζώα που μοχθούν στο *καλντερίμι* (kalderimi: πέτρινο μονοπάτι) που οδηγεί στη Χώρα. Ο Πάρβας έγινε ο πιστός μου φίλος των νησιών, αυτός στον οποίο –όταν ήρθε η στιγμή– αφιέρωσα το διδακτορικό μου. Με παρουσιάζει στους πελάτες του, μεταξύ των οποίων στον Δημήτρη Πρέκα, βοσκό-μουσικό, που με πηγαίνει να δω το κοπάδι του. Πιάνω, επίσης, κουβέντα με τους θαμώνες, άπληστοι για νέα του ευρύτερου κόσμου.

Έμεινα μια βδομάδα στην Αμοργό. Διαμονή που συνδυάστηκε με μια έρευνα στο Δημαρχείο και στο συνδικάτο των γεωργών. Μου δίνουν πολλαπλές αριθμη-

τικές πληροφορίες, για την απαλλοτρίωση του 1952 και τη διανομή της μοναστηριακής περιουσίας της Παναγίας Χοζοβιώτισσας. Έχω γόνιμες συνεντεύξεις με τους κατοίκους, και καθένας μου περιγράφει με λεπτομέρειες το επάγγελμά του. Μεταξύ των οποίων το επάγγελμα του *ταχυδρόμου*, που κάνει το πήγαινε-έλα μεταξύ του νησιού και των Αθηνών, κουβαλώντας καλάθια με τρόφιμα και στην επιστροφή, βασικό ανεφοδιασμό: ρύζι, ζυμαρικά και διάφορα μεταποιημένα προϊόντα.

Η πρώτη διαμονή, το 1966, πραγματοποιείται τη στιγμή που το χωριό της Χώρας (460 κάτοικοι) ανοίγεται στον εκσυγχρονισμό. Ο σκονισμένος δρόμος, χαραγμένος το 1964, θα στρωθεί στη συνέχεια με πίσσα και θα διαπλατυνθεί. Τοποθετούνται οι πρώτοι στύλοι ηλεκτρικού ρεύματος και το δίκτυο θα λειτουργήσει την επόμενη χρονιά. Προς το παρόν δεν υπάρχουν παρά μόνο δύο τουρίστες στο χωριό.

Ξαναγύρισα στη συνέχεια αρκετές φορές στην Αμοργό, συνεχίζοντας τις εργασίες μου και παρατηρώντας την εξέλιξη του νησιού και των κατοίκων του. Κατά τη διάρκεια της δεκαετία του '80, συμμετείχα σε μια σειρά έρευνες σχετικά με τον αγροτικό κόσμο στην Ελλάδα, σε συνεργασία με το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών της Αθήνας, επιλέγοντας φυσικά την Αμοργό ως πεδίο έρευνας. Γεγονός που μου έδωσε το προνόμιο να μείνω κατά μεγάλες περιόδους, ανοιξιάτικες και φθινοπωρινές, στη Χώρα. Έτσι, η καριέρα μου ως ερευνητής, που είχε ξεκινήσει με μια σφαιρική ανάλυση της ελληνικής νησιωτικότητας, ολοκληρώθηκε με μια εμβάθυνση στη μονογραφία ενός κυκλαδίτικου χωριού και του πληθυσμού του σε διάρκεια περισσότερων γενεών. Μετά τη δημοσίευση, είχα την απεριόριστη χαρά να ξαναγύρισω στη Χώρα, την άνοιξη του 1993, για να ευχαριστήσω τους κατοίκους και να προσφέρω στους πιο άξιους ένα αντίτυπο του βιβλίου μου.

Στη συνέχεια ήρθε η σιωπή. Οι Έλληνες δεν έγραφαν ποτέ, ή τόσο λίγο. Σκεφτόμουν συχνά ότι τα ελληνικά ταχυδρομεία δεν είχαν παρά δύο μόνο λειτουργίες: την αποστολή των καρτ-ποστάλ που στέλνουν οι τουρίστες και τη διανομή των εμβασμάτων των μεταναστών και των ναυτικών, που έφυγαν στην Αθήνα και το εξωτερικό.

Μια μέρα μου ανακοίνωσαν στο τηλέφωνο ότι ο Λεωνίδας ο καφετζής είχε εγκαταλείψει το καπηλειό του (το *Κρεμλίνο*) και τα βαρέλια σπιτικής ρετσίνας για τον άλλο κόσμο. Η χήρα του η Αφροδίτη, η νοσοκόμα του χωριού, αναζήτησε ένα αντίτυπο του βιβλίου, στο οποίο ο σύζυγός της κατείχε επίλεκτη θέση. Της πρόσφερε ευχαρίστως ένα. Μετά τίποτα πλέον. Κανένας δεν πληροφόρησε στο εξής τον *κύριο Αιμίλιο* (*kyrios Emilios*) –επονομαζόμενος *Κιμίλιος* (*Kimilios*: το κειμήλιο)– για αυτά που συνέβαιναν στη Χώρα Αμοργού.

Παραιτήθηκα από την ιδέα ότι θα ξαναγύρναγα στην Αμοργό. Τα χρόνια πέρασαν, βγήκα στη σύνταξη και οι διαμονές μου στην Ελλάδα αραίωναν: ένα ταξίδι στην Κρήτη, ένα συνέδριο στη Σίφνο και ένα άλλο στη Μυτιλήνη. Μια φορά, σε μια πτήση προς Ισραήλ, αναγνώρισα την Αμοργό και τα γειτονικά νησιά. Με ένα τσίμπημα στην καρδιά. Ποιος ξέρει πόσα άτομα μπορεί, σε μια δεκαετία, να ακολούθησαν το μοιραίο παράδειγμα του Λεωνίδα;

Ξαναεπείστρεψα, ωστόσο, στην Αμοργό στις 3 Ιουλίου 2006. Χωρίς να έχω προετοιμάσει αυτό το ταξίδι ούτε να έχω προειδοποιήσει κάποιον, με άδεια τα χέρια. Καμιά φορά καλύτερα να αφήνεις στη τύχη τα πράγματα...

Ήμασταν προσκεκλημένοι, ο Régis Darques (ο νέος συνάδελφός μου και παλιός μου φοιτητής στο διδακτορικό) και εγώ, σε ένα Συμπόσιο στη Σίφνο, στις δυ-

τικές Κυκλάδες. Έχοντας προετοιμάσει μαζί μια εισήγηση, είχαμε ζητήσει από τους διοργανωτές να καθυστερήσουμε τέσσερις μέρες την επιστροφή μας στη Γαλλία. Η ιστορία ήταν να επισκεφτούμε ένα γειτονικό νησί, τη Σέριφο ή τη Μήλο. Από περιέργεια, ρωτώ στο σιφνιώτικο πρακτορείο τις δυνατές ανταποκρίσεις από την Πάρο, που έγινε μεγάλο σταυροδρόμι των Κυκλάδων. Πράγματι, ένα καράβι θα έφευγε την επομένη για Κατάπολα. Ο πειρασμός είναι ξαφνικός και έντονος. Αποφασίζουμε επιτόπου να πάμε στην Αμοργό, να μείνουμε δύο μέρες, πριν επιστρέψουμε στον Πειραιά και στο αεροδρόμιο των Αθηνών.

Περνάμε μια νύκτα στην Παροιικιά, πρωτεύουσα της Πάρου, κατακλυσμένη από τον μαζικό τουρισμό. Την επόμενη το πρωί, επιβιβάζομαστε στην *Παναγία Τήνου*. Τρεις ώρες αργότερα, να 'μαστε στην αποβάθρα στα Κατάπολα, χαμένοι στο πλήθος των τουριστών.

Ως γνώστης, η πρώτη χρήσιμη κίνηση είναι να εξασφαλίσεις τις δυνατότητες αναχώρησης στο πρακτορείο του Συνοδινού, που το κρατά ο Νίκος, παλιός δήμαρχος της Χώρας, και η γυναίκα του η Πηνελόπη. Με αναγνωρίζουν αμέσως. Τα πρώτα νέα είναι σκληρά να τα συνειδητοποιήσω. Ο Πάρβας, ο φίλος μου εδώ και σαράντα χρόνια, ο σωσίας του Αστεριζ, με τον μπερέ μόνιμα στο κεφάλι, μόλις έφυγε, πριν τρεις μέρες, εξαιτίας ενός γενικευμένου καρκίνου. Ο Μάρκος ο μπαρμπέρης απεβίωσε εδώ και τρία χρόνια. Όπως και ο Δημήτρης Πρέκας, που έμεινε στον τόπο, στο μαντρί με τα πρόβατα, από έμφραγμα. Ο Δημήτρης, που είχε την ίδια ηλικία με μένα, και άλλοι ακόμα.

Ανεβαίνουμε με το λεωφορείο στη Χώρα. Πρώτα απ' όλα δίνω τα συλλυπητήριά μου στη Φλώρα, χήρα του Πάρβα, στο καφέ της *Πλατείας (Platea)*. Στη συνέχεια κατευθυνόμαστε στην «πανσιόν» του Ηλία Γιαννακού, επονομαζόμενος *Καστάνης*, όπου έμενα συνήθως τα τελευταία χρόνια κατά την διάρκεια των ερευνών μας. Μας δέχεται με ανοικτές αγκάλες και μας ανακοινώνει ότι είμαστε και οι δυο μας προσκεκλημένοι του και αρνείται κάθε αντίρρηση.

Αφήνουμε τα πράγματά μας και ανηφορίζουμε το *Πλατύστενο*. Καταγράφουμε πολλές νέες κατασκευές, κτισμένες σύμφωνα με τις επιβαλλόμενες νόρμες ενός διατηρητέου τόπου: σπίτια με επίπεδες ταράτσες, ασπρισμένα με ασβέστη, πόρτες και παράθυρα βαμμένα μπλε ή πράσινα, κ.λπ. Το σύνολο δεν έχει αλλάξει αισθητά, αλλά έχει πυκνώσει. Παρατηρούμε την εξάπλωση τουριστικών καταστημάτων: καφέ και «τυπικές» ταβέρνες, μαγαζιά με σουβενίρ και κοσμηματοπωλεία, όπου κανένα τοπικό προϊόν δεν προτείνεται. Μερικά από αυτά τα εμπορικά έχουν επιμελώς ανακαινισθεί από αρχιτέκτονες που ήρθαν από αλλού. Απευθύνονται σε μια εύπορη πελατεία με τις αντίστοιχες τιμές. Το μεγαλύτερο μέρος των καταστημάτων διευθύνονται από Αθηναίους και ανθρώπους της Θεσσαλονίκης, και κλείνουν όταν τελειώσει η σεζόν.

Το παλιό *παντοπωλείο* (pandopolio: μαγαζί όπου πουλιούνται τα πάντα) του Νίκου Λουδάρου μετατράπηκε σε ένα κοινότοπο μίνι μάρκετ. Ο Αντώνης ο τσαγκάρης πήρε τη σύνταξή του: πάει ο καιρός που το μικρομάγαζό του, ο *Λευκός Οίκος*, χρησίμευε ως κοινοβούλιο για τους αυτόχθονες. Με την απώλεια του Λεωνίδα και του Πάρβα, δεν μένει ένα παρά μόνο *καφενείο* (kafenio) όπου συγκεντρώνονται οι επισζώντες της παλιάς γενιάς.

Μια νέα γενιά διαδέχθηκε τους παλιούς, και νέοι ενήλικες είναι στις επάλξεις. Ο Μάρκος, ο γραμματέας κοινότητας, δείχνει με περηφάνια το καινούριο του *δημοτολόγιο* (dimotologio: μητρώο Δημοτών) σε ηλεκτρονική μορφή. Από τη διοικητική μεταρρύθμιση του 1998, οι έξι μικροσκοπικές κοινότητες της Αμοργού

συνενώθηκαν σε έναν μοναδικό *Δήμο* (*dème*). Το κτίριο που τον στεγάζει κτίσθηκε στην είσοδο της Χώρας. Ο δήμαρχος κατάγεται από τα Κατάπολα. Σε οικονομικό επίπεδο, η υπεροχή των *Καστάνηδων* (*Kastanides*) μοιάζει να κρατεί καλά. Ο Ηλίας πρόσθεσε στο ξενοδοχείο του ένα κάμπινγκ στο δρόμο της θάλασσας. Ο Χρίστος και ο γιος του κρατάνε το λεωφορείο, που αύξησε αισθητά τη συχνότητα των διαδρομών. Και ο Γιώργος, ο φούρναρης, τροφοδοτεί με ψωμί και γλυκά τη Χώρα και τα Κατάπολα.

Συνεχίζουμε την επίσκεψή μας στο νησί. Ο Régis πηγαίνει στο βυζαντινό μοναστήρι, που κρέμεται σε έναν γκρεμό στην νότια πλευρά. Στην επιστροφή του, παίρνουμε το λεωφορείο για την Αιγιάλη, στην βορειοανατολική άκρη της Αμοργού. Μας προσφέρεται ένα ευχάριστο γεύμα στην Λαγκάδα, στο σκιερό προαύλιο της ταβέρνας του Νίκου, με ένα μενού που περιλαμβάνει κατσικάκι. Κατεβαίνουμε στη συνέχεια με τα πόδια στον Όρμο, που έχει γίνει παραθεριστικό κέντρο, για να ξαναπάρουμε το λεωφορείο. Θυμάμαι ότι το 1971, φθάνοντας εκεί από το νησάκι της Δονούσας, είχα νοικιάσει ένα αγώγι για να φθάσω στη Χώρα. Το μουλάρι κουβαλούσε τα μπαγκάζια μου γιατί ήθελα να περπατήσω: πέντε ώρες δρόμος μέχρι να φθάσω στο καφενείο του Πάρβα. Μαθαίνω κατά τύχη ότι ο *αγωγιάτης* μου (*mon agoyate*) της εποχής εκείνης έχει, επίσης, πεθάνει.

Επιστροφή στη Χώρα, όπου ακολουθούν συγκινητικές συναντήσεις. Η νέα επάνοδος του *Κυρίου Αιμίλιου* (*Kyrios Emilios*) διαδόθηκε στο χωριό και το συναπάντημα των παλιών γνώριμων ήταν ειλικρινές και πολύ ζεστό. Και ένας εύθυμος τύπος μας κερνά το απεριτίφ. «Λοιπόν Αιμίλιε, δεν με αναγνωρίζεις; Ναι, ίσως, μοιάζεις στο γιο του ψαρά, ένας έφηβος που δεν ήθελε να πάει άλλο στο σχολείο, και πουλούσε ψάρια στα στενάκια της Χώρας». Είναι πράγματι αυτός, ο Νικήτας Γαβαλάς, ο κακός μαθητής, που έγινε επιχειρηματίας και έχει το ξενοδοχείο και τα στούντιο «Πανόραμα».

Όμως το *μελέμι* σηκώθηκε και φυσά στο Αιγαίο. Στη Χώρα, το απόγευμα, πέφτει η δροσιά. Μετά έρχονται τα άσχημα νέα. Έχει *φουρτούνα* (*fortuna*: θύελλα), με ανέμους που φθάνουν τα 9 μποφόρ. Η θαλάσσια κυκλοφορία απαγορεύεται, τα περισσότερα νησιωτικά λιμάνια –ακόμα και ο Πειραιάς– δεν προσεγγίζονται, και κανένα σκάφος δεν βγαίνει.

Ιδού. Κατά τη διάρκεια των ερευνών μου, λάμβανα πάντα υπόψη τα καπρίτσια του Αίολου και του Ποσειδώνα, γυρνώντας γενικά στην Αθήνα 3 μέρες νωρίτερα. Αυτή τη φορά, δεν τήρησα την μακρόχρονη πρακτική της ναυσιπλοΐας στο Αιγαίο. Σε αυτή τη φάση, ο άνθρωπος αποδεικνύεται ανήμπορος απέναντι στα στοιχεία, όποια και αν είναι η πρόοδος στις υποδομές των λιμανιών και στην συμπεριφορά στη θάλασσα των εξελιγμένων πλοίων.

Τα πράγματα εξελίσσονται γρήγορα, ώστε να καταστεί αδύνατο να επιστρέψουμε στην Αθήνα στα προβλεπόμενα χρονικά όρια. Το ταξιδιωτικό πρακτορείο που οργάνωσε το συνέδριο στη Σίφνο αναλαμβάνει το διάβημα προς την Air France για τη μεταφορά της πτήσης της Πέμπτης για Σάββατο απόγευμα. Μας ζητήθηκε να στείλουμε με φαξ μια βεβαίωση, που παραδόθηκε από το *Λιμεναρχείο* (*Limenarchio*) των Καταπόλων. Τα πράγματα καθυστερούν, η *Δημητρούλα*, προερχόμενη από τα Δωδεκάνησα, μένει μπλοκαρισμένη στην Κάλυμνο. Με μια νέα κάθε φορά καθυστέρηση της σκάλας της στην Αμοργό.

Πέμπτη απόγευμα, επιτέλους, ανακοινώνεται η άρση του απαγορευτικού και η πιθανή άφιξη του παλιού φέρι προς τα μεσάνυχτα. Μαζεύουμε τα πράγματα, μετά πάμε να ευχαριστήσουμε τον Ηλία για την γενναιόδωρη φιλοξενία του. Κα-

τόπιν ένας τελευταίος γύρος κατά μήκος του *Πλατύστενου* και η αναμονή του λεωφορείου, που προβλέπεται στις 21.15 μ.μ. Ο ήλιος έχει δύσει στη Χώρα, χαίρετώ για μια τελευταία φορά την οικογένεια του Πάρβα.

Κατεβαίνω με τον Régis προς το λεωφορείο και εκεί μπερδεύω τα βήματά μου και ξαπλώνω πάνω στην σκόνη. Με βοηθούν να σηκωθώ. Μου κτυπά καμπανάκι, προφανώς την βγάζω καλά: γρατσουνιές στα γόνατα, μώλωπες στα δεξιά πλευρά, αλλά τίποτα σπασμένο. Γιατί αυτή η αναποδιά της τελευταίας στιγμής; Μου έρχεται ακροθιγώς η ιδέα ότι ίσως οι καλοί φίλοι από τα παλιά, ο Πάρβας, ο Λεωνίδας, ο Μάρκος, ο Δημήτρης αποπειρώνται να με κρατήσουν στην Αμοργό. Δεν είναι ωστόσο ακόμα η ώρα μου. Η ρομαντική προοπτική να αναπαυθώ, όταν έρθει η μέρα, στη ρίζα μιας ελιάς προστατευμένος από το μελέμι δεν με συγκινεί πλέον. Οριστικά.

Στα Κατάπολα, το ναυτιλιακό πρακτορείο-εστιατόριο που παραδίδει τα εισιτήρια μας υποδέχεται. Μετά από μερικές πλύσεις και την τοποθέτηση κάποιου επιδέσμου, καθόμαστε στο προαύλιο. Παραγγέλνουμε χταπόδια και διάφορες σαλάτες. Ένας συνδαιτυμόνας από το γειτονικό τραπέζι με αναγνωρίζει. Θυμάμαι τον πατέρα του, τον Μάρκο το βοσκό. Είναι ο Νίκος Μενδρινός, που έγινε ασφαλιστικός πράκτορας. Μας κερνά τη ρετσίνα και σηκώνουμε τα ποτήρια εις υγείαν. Η νύκτα είναι γλυκιά. Η γοητεία των νησιών επιχειρεί και πάλι. Τονωμένοι, επιβιβαζόμαστε και περνάμε τη νύκτα στην καμπίνα.

Την επόμενη, άφιξη νωρίς το πρωί στον Πειραιά, σε πλήρη καύσωνα. Παίρνουμε το μετρό μέχρι την πλατεία Συντάγματος. Ξαναβρίσκω την οδό Απόλλωνος, όπου έχω επί μακρόν μείνει στο ταπεινό σπίτι των αδελφών Χριστοδούλου. Δίπλα, ένα άνετο ξενοδοχείο είχε ανακαινισθεί με μια εντυπωσιακή θέα στην Ακρόπολη. Η συνέχεια είναι η διαδρομή στη συνοικία των βιβλιοπωλείων, τα παλαιοπωλεία στο Μοναστηράκι με τις αποθήκες των παλαιοβιβλιοπωλών, και η δοκιμή του καλύτερου πρόβειου γιαουρτιού της πρωτεύουσας πίσω από την Ομόνοια.

Την επομένη, τη στιγμή που αφήναμε το ξενοδοχείο, ένα φαξ επιβεβαίωνε τις θέσεις μας στην πτήση AF 1733 Paris-CDG. Τα μεσάνυκτα θα φθάσουμε στη Μασσαλία-Προβηγκία όπου η Samary, η γυναίκα του Régis, και η υπόλοιπη οικογένεια μας περιμένουν. Το ταξίδι στα ελληνικά νησιά τέλειωσε καλά για αυτήν τη χρονιά.

Aix, 20 Ιουλίου 2006

Μετάφραση: Ε. Ανθοπούλου